

Κοινωνικό κράτος και αποδιάρθρωση της Ευρώπης

Ιστορικά το κοινωνικό κράτος στην Ευρώπη δημιουργήθηκε ως θεσμός, μεταξύ των άλλων, άμβλυνσης, με τη χορήγηση παροχών σε είδος και σε χρήμα, των ανισοτήτων που προκαλούνται από τις συνθήκες αναπαραγωγής της καπιταλιστικής οικονομίας.

Στο πλαίσιο της σύστασης, των ιστορικών εξελίξεων και των κοινωνικο-οικονομικών εμπειριών, το κοινωνικό κράτος αποκτά, στον βαθμό που το αφορά, μια λειτουργία «οικονομικού ελέγχου» με την έννοια του προσδιορισμού του επιπέδου των κοινωνικών δαπανών και μια λειτουργία «κοινωνικού ελέγχου» στη διαδικασία διατήρησης της ελάχιστης φυσιολογικής ικανότητας της εργατικής δύναμης.

Η παρατήρηση αυτή συνιστά και τη θεωρητική αφετηρία για την ερμηνεία της σύστασης και της εξέλιξης του «κοινωνικού κράτους» από τα τέλη του 19ου αιώνα, με την έννοια της δημιουργίας μηχανισμών κατανομής των πόρων και απόδοσης ορισμένων κοινωνικών πλευρών στην λειτουργία, ιδιαίτερα, της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Ετσι, η κοινωνία επανακαθόρισε τη φιλοσοφία της για την ευθύνη, με την έννοια ότι αρνείται την ατομική ευθύνη και διεκδικεί την αρχή ότι πρέπει η κοινωνία να προστατεύει και να αποζημιώνει τους πάντες για κάθε κίνδυνο.

Ο θεμελιώδης αυτός μετασχηματισμός αντιστοιχεί στην εγκαθίδρυση του «κοινωνικού κράτους» στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, διαμορφώνοντας ένα σύνολο θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων όπως: το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην εργασία, στην υγεία και στη σύνταξη, συνιστώντας το «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» και προσεγγίζοντας ένα συνολικό μέγεθος κοινωνικών δαπανών μεταξύ 25-35% του εθνικού εισοδήματος, ιδιαίτερα, στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης κατά τη μεταπολεμική περίοδο του 20ού αιώνα.

Ομως, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφήρμοσαν αντιπληθωριστικές και ανεργιοφόρες πολιτικές προσαρμογής στα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ, οι οποίες σε συνδυασμό με τις ελλειμματικές προϋποθέσεις του ενιαίου νομίσματος και τη στρατηγική ένταξης της ευρωπαϊκής οικονομίας στον νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας της παγκοσμιοποίησης, κατέληξαν, κατά κυριολεξία, στη σταδιακή αποδόμηση της εργασίας και του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Με άλλα λόγια, όπως προκύπτει εκ του αποτελέσματος των τελευταίων τριών δεκαετιών, η Ευρωπαϊκή Ένωση στην ιστορική πρόκληση του εξορθολογισμού του κοινωνικού κράτους και

της ποιοτικής αναβάθμισης της εργασίας απήντησε και απαντά μέχρι σήμερα με την αποδιάρθρωσή τους, τη μείωση των εισοδημάτων της μεγάλης πλειονότητας του πληθυσμού καθώς και των κοινωνικών δαπανών και τον περιορισμό των σύγχρονων προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών.

Χαρακτηριστική περίπτωση της αύξησης της ανισοκατανομής του εισοδήματος αποτελούν, εκτός από την Ευρώπη, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου το ποσοστό εισοδήματος του πλουσιότερου 1% του πληθυσμού αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια, σε τέτοιο βαθμό που αντιστοιχεί με το επίπεδο εισοδήματος εκατό ετών πριν.

Πιο συγκεκριμένα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι κοινωνικές δαπάνες στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την περίοδο 2007-2013 διατηρήθηκαν στο μέσο επίπεδο του 27,9% του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής 2,9%, ενώ από το έτος 2014 και μέχρι το 2016 παρατηρείται μια μείωση κατά 1% ετησίως, προσεγγίζοντας το επίπεδο του 25% του ΑΕΠ (OECD: Social at a Glance 2016).

Δηλαδή διαπιστώνεται ότι την περίοδο ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών στις «απαιτήσεις» της παγκοσμιοποίησης, η παρατηρούμενη συρρίκνωση σε ορισμένα κράτη-μέλη ή διάλυση σε άλλα του κοινωνικού κράτους σηματοδότησε την προοπτική αποδιάρθρωσης της Ευρώπης, με την έννοια της ανάπτυξης πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων εθνοκεντρισμού, ρατσισμού, κοινωνικού διχασμού και ξενοφοβίας, οι οποίες, ουσιαστικά, δεν διεκδικούν την αντιμετώπιση των κοινωνικών και των οικονομικών επιπτώσεων του νεοφιλελευθερισμού με την εγκαθίδρυση συνθηκών διεθνοποίησης και πολιτικών ρύθμισης της εργασίας και διεύρυνσης των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Αντίθετα, εξήντα χρόνια (25/3/1957) μετά την ιδρυτική συμφωνία της Ρώμης για τη δημιουργία της τότε ΕΟΚ, οι εθνικιστικές και ακροδεξιές δυνάμεις της Ευρώπης, αξιοποιώντας τόσο σε επίπεδο αντιλήψεων όσο και σε επίπεδο πολιτικών τις κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού (ανεργία, λιτότητα, εισοδηματικές-κοινωνικές ανισότητες, αποδόμηση του κοινωνικού κράτους, φτωχοποίηση του πληθυσμού κ.λπ.), εξαγγέλλουν την άμεση υλοποίηση του οικονομικού προγράμματος τύπου Brexit, την «Ευρώπη-φρούριο», την αποκατάσταση της ευρωπαϊκής ταυτότητας (ακροδεξιά κίνηση Ταυτοτιστών) που θεωρούν ότι απειλείται από τη μετανάστευση κ.λπ.

Η παρατήρηση αυτή σημαίνει ότι όσο η παράλυση της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού δεν αντιμετωπίζεται οικονομικά, κοινωνικά και δημοκρατικά, τόσο το πρόγραμμα της κοινωνικο-οικονομικής οπισθοδρόμησης θα βρίσκει γόνιμο έδαφος στους οργισμένους και απελπισμένους ψηφοφόρους.

Κινητήρια δύναμη αυτής της προοπτικής θα αποτελέσουν οι εκλογικές εξελίξεις κατά το 2017 σε κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με αυτές που σημειώθηκαν στις ΗΠΑ (8/11/2016) και το Ηνωμένο Βασίλειο (Brexit), στο οποίο, όπως αποδείχθηκε εκ του

αποτελέσματος, κατέρρευσαν τόσο η στρατηγική επιλογή του «Τρίτου Δρόμου» του Τ. Μπλερ και του Α. Γκίντενς όσο και η στρατηγική της «Μεγάλης Κοινωνίας» του Ντ. Κάμερον.

Πιο συγκεκριμένα, η απάντηση, σε επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, των εθνικιστικών δυνάμεων στην Ευρώπη είναι η κρατική παρέμβαση (δημόσιες δαπάνες για τη χρηματοδότηση των δημόσιων έργων και των υποδομών για την αντιμετώπιση της ανεργίας του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού) και ο προστατευτισμός, επικαλούμενοι ιστορικά παραδείγματα του 19ου αιώνα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, προκειμένου να υποστηρίξουν ότι η κρατική παρέμβαση στην οικονομία και ο προστατευτισμός στις διεθνείς σχέσεις και συναλλαγές (διεθνές εμπόριο) δεν αποτέλεσαν εμπόδια στην ανάπτυξη, στον έλεγχο των ανισοτήτων και στην κοινωνική συνοχή του έθνους-κράτους.

Ωστόσο, οι παραγωγικές, τεχνολογικές και καινοτομικές εξελίξεις του 20ού και ιδιαίτερα του 21ου αιώνα, όπως αναπτύσσονται με τον αυτοματισμό, τη ρομποτική, τη νανοτεχνολογία, την έρευνα και την καινοτομία, θα μπορούν, σε όρους προστατευτισμού, να αξιοποιήσουν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και τις οικονομίες κλίμακας που προσφέρουν μόνο μεγάλου μεγέθους χώρες, με την έννοια της μεγάλης εσωτερικής αγοράς και της δραστηριότητας μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων.

Ομως, μια τέτοια παραγωγική, καινοτομική και τεχνολογική πραγματικότητα θα υπερσυγκεντρώσει τον παραγόμενο πλούτο, τη διεθνή απασχόληση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου σε ελάχιστες μεγάλης μεγέθους χώρες, περιθωριοποιώντας τη μεγάλη πλειονότητα του πληθυσμού στην παραγωγική, ερευνητική, καινοτομική, τεχνολογική και κοινωνική στασιμότητα και υπανάπτυξη.

Από την άποψη αυτή, η απάντηση στην κρίση της παγκοσμιοποίησης, του νεοφιλελευθερισμού και των συνεπειών τους δεν είναι ο προστατευτισμός, ο ρατσισμός, ο οικονομικός και κοινωνικός διχασμός και η ξενοφοβία.

Αντίθετα, η λύση είναι η διεθνοποίηση (ισότιμες σχέσεις των χωρών), ο σχεδιασμός της ανάπτυξης και των επενδύσεων (δημόσιων και ιδιωτικών) σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό επίπεδο, η αναπτυξιακή και παραγωγική προσήλωση του τραπεζικού συστήματος, η ρύθμιση της εργασίας και η διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η επέκταση και η ποιοτική αναβάθμιση του κοινωνικού κράτους και των κοινωνικών δαπανών με την ουσιαστική, διαφανή και δημοκρατική αποκατάσταση των εισοδηματικών και φορολογικών ανισοτήτων.

Σάββας Γ. Ρομπόλης, Ομ. Καθ. Παντείου Πανεπιστημίου

Βασίλειος Γ. Μπέτσης, Υποψ. Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου